

motivation; growing dependence of educational and cognitive processes from thinking, that is, its individualization and development of criticality; changing the way of thinking and features based on the development of information technology.

Also, in this article, because of the development of information technology, submitted conceptual principles of national geoinformation educational platform. In the basis platform must be: activity approach, personally oriented approach and regional approach and improved by users on the basis of discussions.

Filled with content, this platform should by users and customers, respectively, formed by the principles and the general debate. As a result of lower levels of generalization should form higher order levels so that to the next level the selection generalized nature of the material, the most important and meaningful from lower level.

Keywords: motivational feature; motivational the apparatus textbook; national geoinformation educational platform.

УДК 371.32.91(07)

МЕТОДИЧНА МОДЕЛЬ СТВОРЕННЯ ПІДРУЧНИКА ГЕОГРАФІЇ УКРАЇНИ

О. Ф. Надтока,

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу навчання географії і економіки
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: nadtoka.ol@ukr.net*

Автором статті у попередніх випусках “Проблем сучасного підручника” неодноразово розглядалися науково-методичні засади використання різних методичних підходів у навчанні, а також шляхи їх упровадження через структуру та зміст підручників з географії. Стаття побудована на основі акумуляції попередніх матеріалів та їх узагальнення через формування методичної моделі підручника географії України. Наукова новизна полягає в тому, що у предметній методиці вперше комплекс методичних підходів реалізується через навчальний курс “Географія “Україна у світі: природа, населення”, який відображає тенденції глобалізації та національної ідентифікації, ретранслюючи інформацію про природу та населення нашої країни у світовому контексті. Це дає можливість формувати географічну картину світу учнів через призму своєї Батьківщини – України. Такі підходи певною мірою висвітлюють роль та місце географії у формуванні метапредметних знань.

Окрім цього, у статті відображається проектування та реалізація методичної моделі підручника географії для учнів 8-го класу загальноосвітніх навчальних закладів. Зазначена модель підручника формується на кури-

кулярних засадах. Важливим її елементом є використання п'яти підходів: особистісно зорієнтованого, компетентнісного, діяльнісного, краєзнавчого та проблемного. Їхнє відображення у підручнику створює певні передумови інтенсифікації навчально-виховного процесу на заняттях географії, переводить його в русло творчої діяльності учнів, уможлиблює врахування їхніх освітніх запитів та вектору особистісної орієнтації у формуванні географічної картини світу. Поєднання цих компонентів моделі створює умови для реалізації географічної освіти на засадах дитиноцентризму.

Ключові слова: курикулум; методична модель; методика навчання географії; методичні підходи; основна школа.

Постановка проблеми. Національна доктрина розвитку освіти України XXI ст. зазначає, що головною метою української системи освіти є створення умов для розвитку та самореалізації кожної особистості як громадянина України, а також формування покоління, яке здатне навчатися впродовж життя, створювати й розвивати цінності громадянського суспільства. З цією метою впроваджені стандарти освіти, змінені навчальні плани і програми. У цьому контексті важливе значення має відіграти географія – єдиний шкільний предмет дуалістичного характеру, що спирається як на природничі, так і суспільствознавчі базисні підвалини [6].

Незважаючи на нетривалий період часу, який сплинув з моменту затвердження Державних освітніх стандартів, вони, враховуючи сучасні тенденції реформування, вже потребують певного доопрацювання у контексті розвитку географічної освіти. Окремі прогностичні моменти, які стосуються її розвитку, закладені у проєкті Концепції географічної освіти в основній школі. У Концепції зазначається, що географія як наука за своїм змістом є комплексною та інтегративною, завдяки їй відбувається перетворення знань про природу і людство на планеті Земля в єдину наукову географічну картину світу. Окрім цього, географія є дуалістичною, вона містить як фізико-географічну, так і соціально-географічну складові. Також географія пропонує особливі наукові інструменти для моделювання і прогнозування розвитку як окремих територій, так і всієї географічної оболонки. Саме тому шкільна географія є базовим світоглядним навчальним предметом у загальноосвітньому навчальному закладі.

У прогностичному плані варто врахувати подальший європейський вектор розвитку освіти України. Наприклад, ці аспекти вже закладено у процесі розвантаження навчального змісту географії в основній школі, що відображено в новій редакції навчальних програм у 2015 році. Зокрема, в інваріантній частині базових навчальних планів навчання географії України здійснюється у розрізі двох навчальних курсів, які реалізуються у 8–9 класах основної

школи: “Україна у світі: природа, населення”, “Україна і світове господарство”. Загальний обсяг цих навчальних курсів становить 122 години (70 год у 8 класі та 52 год у 9 класі). У старшій школі назріває питання відповідного представлення географії України у профільних класах 12-річної школи [4].

Враховуючи сучасні тенденції розвитку освітньої системи України, можна констатувати, що назріває момент, коли і навчальні програми, і освітні стандарти мають стати гнучкішими та реалістичнішими завдяки механізмам національного курикулуму.

Аналіз останніх досліджень. У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти зазначається, що навчально-виховний процес з географії має будуватися на використанні компетентнісного, особистісно зорієнтованого, діяльнісного та креативного підходів [1]. Зауважимо, що оскільки географія є таким світоглядним навчальним предметом, завдяки якому учні ЗНЗ формують у своїй свідомості взаємозв'язки та взаємообумовленість між перебігом природних та соціально-економічних процесів на трьох рівнях – локальному, регіональному та глобальному, раціональним є також застосування проблемного підходу. Такі підходи висвітлені й у Концепції географічної освіти в основній школі [2].

Окрім цього, виникає проблема, на якому методологічному базисі можна поєднати застосування вищезазначених підходів у дуалістичному за своїм характером прояву навчальному предметі географії. Відповідь знаходимо у роботах М. Бердяєва, В. Кременя, Ф. Фукуями, що принцип людиноцентризму, дитиноцентризму дає змогу поєднувати здавалося б невідповідні елементи та досягати прогнозованого успіху у педагогічній діяльності. В. Кремень зазначає, що філософія людиноцентризму в освіті виходить із внутрішньої енергетичності тих соціально-економічних утворень, які є носіями прогресивних прагнень людини [3, с. 349].

Формулювання мети статті. Наразі актуальною є проблема розроблення концепції нових підручників з географії, які б відповідали новим парадигмальним зрушенням в освітній системі України. Особливе значення в цьому плані займає питання зміни ролі вчителя та учня у навчально-виховному процесі. Тому на часі створення підручників нового покоління.

У цій статті розглядаються питання моделювання підручника географії на прикладі нового курсу, що започатковується у 8-х класах ЗНЗ [4].

Виклад основного матеріалу. Враховуючи тенденції розвитку вітчизняної освітньої системи, які зазначені у вступній частині статті, внесемо низку пропозицій, що стосуються як підручникот-

ворення в цілому, так і географії України зокрема, які є цінними в плані побудови моделі підручника.

1. З метою забезпечення стійких зв'язків у тріаді: “Концепція освіти – Освітній стандарт – Навчальна програма”, яка виконує роль методологічного лекала для створення засобів навчання, стандарти в сегменті географічної освіти повинні передбачати, що географія є не лише природничою наукою, але й суспільною. Тому шкільні географічні курси повинні враховувати основні змістовні лінії як фізичної географії (природничі), так і соціально-економічної географії (суспільно-гуманітарні). Для цього потрібно виокремити географію у самостійну освітню галузь Державного стандарту. Це дасть змогу врахувати дуалістичність цього шкільного предмета, раціональніше розподілити навчальний час у межах природничої та суспільно-гуманітарної його складових. У цій освітній галузі раціонально розмістити й такий шкільний предмет, як економіка.
2. Враховуючи тенденції розвитку освітньої системи України, освітні галузі варто виокремлювати за предметним принципом. Частково штучне поєднання великої кількості навчальних предметів в освітню галузь “Природознавство” знівелювало низку їх особливостей. На нашу думку, інтеграція їх в окремий навчальний предмет у старшій школі є хибною. Це доводить і досвід деяких європейських країн, що переживають кризу природничої освіти [5].
3. У процесі моделювання підручників географії варто враховувати, що предметом дослідження географії є просторово-часова диференціація компонентів навколишнього світу, яка вимагає розкриття їх на трьох рівнях: глобальному, регіональному, локальному. Саме цим рівням повинні відповідати основні змістовні лінії (спрямування) всіх шкільних курсів географії. Навчання географії України і підручник як основний навчальний засіб мають забезпечити нерозривний зв'язок цих рівнів.
4. Структурування навчального змісту підручника здійснюється таким чином, щоб у кожному конкретному курсі спостерігалась супідрядність складників знань від уявлень і понять до загальної фізико-географічних закономірностей та розкриття соціально-економічних явищ на основі фундаментальних законів розвитку суспільства.
5. У зв'язку з поступальним розвитком науки необхідно посилити екологізацію, економізацію, інформатизацію, соціологізацію змісту шкільної географії в цілому, географії

України зокрема. Необхідно враховувати вимоги до розвитку досвіду творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до об'єктів, які вивчаються географією. Також варто посилити патріотичну складову в навчанні географії, спрямовану на національну ідентифікацію особистості.

6. Модель підручника вибудовується на основі курикулярних засад навчальних предметів. З цією метою у багатьох країнах світу широко застосовується **SPOT – метод проблемно-резервного аналізу будь-яких (насамперед інноваційних) технологій чи проєктів**. Він полягає у “виокремленні пріоритетних проблем, зіставленні сильних і слабких сторін аналізованих технологій, труднощів і небезпек, які можуть виникнути під час уведення інновацій у діяльність школи, пошуку зовнішніх і внутрішніх резервів”.

Сутність цього методу висвітлює розшифровка абрєвіатури “SPOT”, що складається з перших літер таких слів: **S (Satisfaction)** – сильні сторони, плюси; **P (Problems)** – слабкі сторони, мінуси; **O (Opportunities)** – шанси, резерви, шляхи вирішення проблем у майбутньому; **T (Threats)** – загрози, ризики, небезпеки, що можуть виникнути в майбутньому.

Як бачимо, хронологічно метод SPOT ніби розпадається на дві частини: 1) “SP” – те, що ми маємо зараз (нинішня); 2) “OT” – те, що ми можемо отримати в майбутньому (прогностична). Таким чином, окреслюються шляхи подальшого аналізу географічної складової основних освітніх документів, що створить сприятливі умови для реалізації навчання географії України на засадах курикулуму [5].

Таким чином, зазначимо, що модель підручника географії для учнів 8-х класів ЗНЗ формується на курикулярних засадах. Окрім цього, важливим її елементом є застосування п’яти підходів: особистісно зорієнтованого, компетентнісного, діяльнісного, краєзнавчого та проблемного (рис. 1).

Курс “Україна у світі: природа, населення” є певною мірою інноваційним, адже він вдало поєднує як природничу, так і суспільну складові географії, демонструє інформацію про Україну на тлі загальносвітових процесів, тим самим відображаючи як глобалізаційний, так і національний аспекти. Отже, він є важливим у плані формування метапредметних знань учнів, ключових та предметної компетентності. І тим більше зростає значення якісного підручника для реалізації цього навчального географічного курсу, адже, як зазначає Г. Стендфорд, “... чим більше почуттів може “підключити” дитина для сприйняття будь-якого географічного явища, тим скоріше воно займе відповідне місце у розумінні географії” [8,

с. 101]. Подібні вислови ми знаходимо і у В. Сухомлинського, який неодноразово зазначав про роль сприйняття навколишнього середовища дитиною, формування в неї наукової картини світу (у даному контексті географічної картини світу) [7].

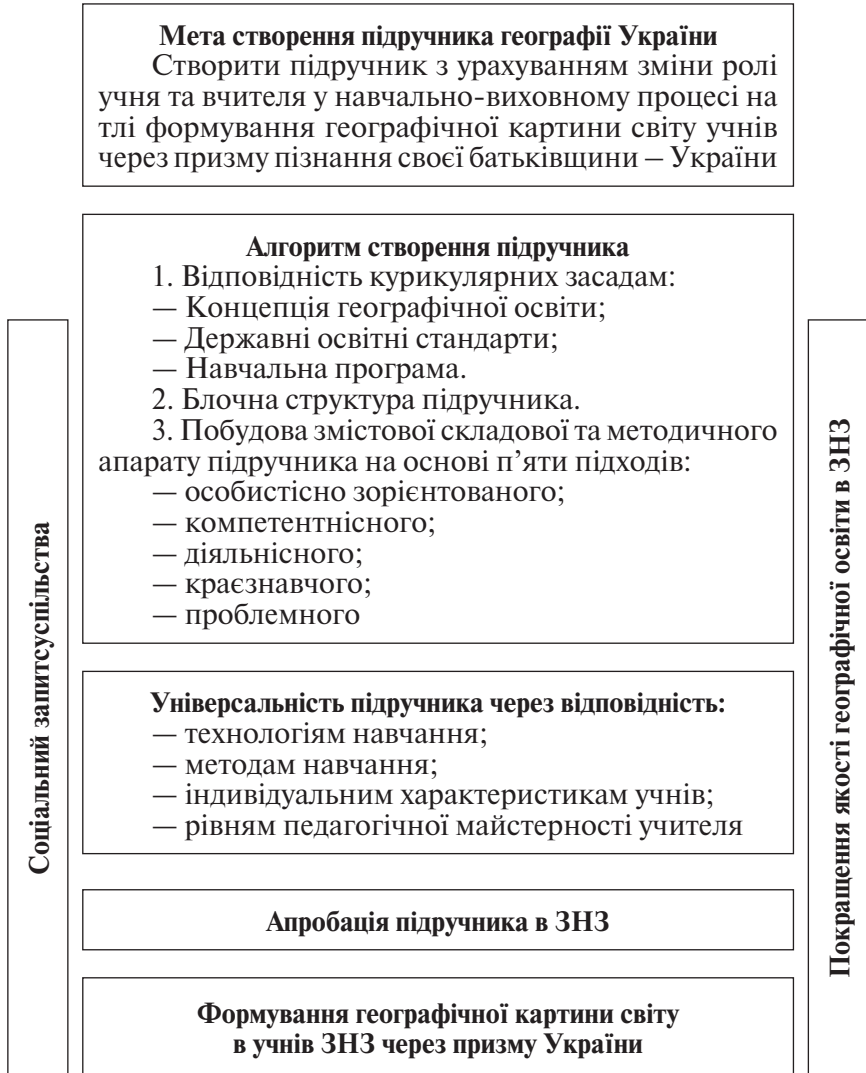

Рис. 1. Методична модель створення підручника географії України для загальноосвітніх навчальних закладів

Висновки. Модель підручника географії України вибудовується на основі соціального запиту населення стосовно зазначеного сегменту освіти, тому ґрунтується на курикулярних засадах. Особистісно зорієнтований, компетентнісний, діяльнісний та краєзнавчий підходи закладені у Державному стандарті як основні у навчанні географії. Окрім них, важливе значення для географічної освіти має й проблемний підхід, саме він має бути своєрідним методичним каркасом підручників географії, насамперед географії України. Тому їх відображення у підручнику створює певні передумови інтенсифікації навчально-виховного процесу на заняттях географії, переводить його в русло творчої діяльності учнів, уможливорює врахування їхніх освітніх запитів та вектору особистісної орієнтації у формуванні географічної картини світу.

Таким чином, текст підручника географії та його методичний апарат виступають трансляторами засад людиноцентризму та дитиноцентризму, які мають бути зреалізованими не лише в педагогічній теорії, а й практиці.

Література

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/images/files/doshkilna-crednyia/serednyia/derzh-standart/post_derzh_stan.doc
2. Концепція географічної освіти в основній школі: проект / Інститут педагогіки НАПН України / за заг. ред.: О. М. Топузов, О. Ф. Надтока, Л. П. Вішнікіна, А. С. Доброскок та ін. – К. : Педагогічна думка, 2014. – 30 с.
3. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі / В. Г. Кремень. – 2-е вид. – К. : Т-во “Знання” України, 2011. – 520 с.
4. Навчальна програма з географії (6–9 класи) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869088/
5. Надтока О. Ф. Прогностичні аспекти еволюціонування географічної освіти в загальноосвітній школі / О. Ф. Надтока // Рідна школа. – 2015. – № 5–6. – С. 53–57.
6. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. – К. : Шкільний світ, 2001. – 16 с.
7. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В 5-ти томах / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 1. – 716 с.
8. New Movements in the Study and Teaching of Geography. Edited by Norman Graves. London, 1972.

References

1. Derzhavnyi standart bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.mon.gov.ua/images/files/doshkilna-cerednya/serednya/derzh-standart/post_derzh_stan.doc
2. Kontseptsia heohrafichnoi osvity v osnovnii shkoli: proekt / Instytut pedahohiky NAPN Ukrainy / za zah. red.: O. M. Topuzov, O. F. Nadtoka, L. P. Vishnikina, A. S. Dobroskok ta in. – K. : Pedahohichna dumka, 2014. – 30 s.
3. Kremen V. H. Filosofiia liudynotsentryzmu v osvitnomu prostori / V. H. Kremen. – 2-e vyd. – K. : T-vo “Znannia” Ukrainy, 2011. – 520 s.
4. Navchalna prohrama z heohrafii (6–9 klasy) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869088/
5. Nadtoka O. F. Prohnostychni aspekty evoliutsionuvannia heohrafichnoi osvity v zahalnoosvitnii shkoli / O. F. Nadtoka // Ridna shkola. – 2015. – № 5–6. – S. 53–57.
6. Natsionalna doktryna rozvytku osvity Ukrainy u XXI st. – K. : Shkilnyi svit, 2001. – 16 s.
7. Sukhomlynskyi V. O. Vybrani tvory: V 5-ty tomakh / V. O. Sukhomlynskyi. – K. : Rad. shkola, 1976. – T. 1 – 716 s.
8. New Movements in the Study and Teaching of Geography. Edited by Norman Graves. London, 1972.

Надтока А. Ф.

МЕТОДИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ СОЗДАНИЯ УЧЕБНИКА ГЕОГРАФИИ УКРАИНЫ

Автором статьи в предыдущих выпусках “Проблем сучасного підручника” неоднократно рассматривались научно-методические основы использования различных методических подходов в обучении, а также пути их внедрения через структуру и содержание учебников по географии. Данная статья построена на основе аккумуляции предыдущих материалов и их обобщения через формирование методической модели учебника географии Украины. Научная новизна заключается в том, что в предметной методике впервые комплекс методических подходов реализуется через учебный курс “География: Украина в мире: природа, население”, который отражает тенденции глобализации и национальной идентификации, ретранслируя информацию о природе и населении нашей страны в мировом контексте. Это же, в свою очередь, позволяет формировать географическую картину мира учащихся через призму своей родины – Украины. Данные подходы, в определенной степени, освещают роль и место географии в формировании метапредметных знаний.

Кроме этого, в статье отражается проектирование и реализация методической модели учебника географии для учащихся 8-го класса общеобразовательных учебных заведений.

Ключевые слова: куррикулум, методическая модель, методика обучения географии, методические подходы, основная школа.

Nadtoka O.

METHODOLOGICAL MODEL OF A GEOGRAPHY TEXTBOOK CREATION IN UKRAINE

In the previous issues of *Problems of a Modern Textbook*, the author of the article repeatedly discussed scientific and methodical bases of the use of different methodological approaches in teaching and the ways of their implementation through the structure and the content of textbooks on geography. This article is based on the accumulation of the previous material and its synthesis by forming the methodological models of a textbook on geography of Ukraine. Scientific novelty lies in the fact that a set of methodological approaches was first implemented in the subject methodology in the course “Geography “Ukraine in the World: Nature, Population”, which reflects the trend of globalization and national identity, relaying the information about the nature and the population of our country in the global context. In its turn, it allows to create the pupils’ geographical picture of the world through the prism of Ukraine, their homeland. To some extent, these approaches highlight the role and the place of geography in the acquisition of the meta-subject knowledge.

Besides, the article demonstrates the design and the implementation of the methodological models of a geography textbook for the 8th grade pupils at the secondary schools. It is noteworthy to state that this textbook model is formed on a curriculum basis. Its important element is applying to 5 approaches: personality-oriented, competence-based, activity-based, regional and problem approaches. In a textbook, their reflection leads to the certain prerequisites for intensifying the educational process at the geography lessons, directs it to that or another areas of the pupils’ creative activity, makes it possible to take into account their educational needs and personal orientation as well as the vector of the personal orientation in the formation of the geographical picture of the world. The combination of these components of the model creates conditions for the introduction of geographical education on the basis of the child-centered approach.

Keywords: curriculum; methodological model; methodology of teaching geography; methodological approaches; secondary school.